בס"ד

דרכי חינוך

בונים את דור העתיד

050-4131350

העלון לאברכי כולל, בני הישיבות ולכל לומדי התורה

האיחוד בחידוד

המאחד בקרבו חידודים ותשובות בהלכה ובאגדה

פרשת ויצא - תשס"ט

גליון ס"ה שנה שלישית

לע"נ ר' שמעון יהודה בן הגה"צ ר' אברהם יעקב (זיידל) עפשטיין זצוקלה"ה

דבר תורה

"ועיני לאה רכות ורחל היתה יפת תאר ויפת מראה". בראשית כ"ט י"ז.

במדרש (ב"ר ע' ט"ז) איתא, שהיה 'תנאים' בין המשפחות, כמין הסכם בין רבקה ללבן [עפ"י מתנו"כ שם], שהגדול ישא את הגדולה והקטן ישא את הקטנה, "והיתה לאה בוכה ואומרת יהי רצון שלא אפול בגורלו של רשע", ומוסיף המדרש וכותב, "אמר רב הונא, קשה היא התפלה שבטלה את הגזירה ולא עוד אלא שקדמה לאחותה".

בדומה למדרש זה איתא בב"ב (קכ"ג א'), "...ועיני לאה רכות, מאי רכות... רב אמר, לעולם רכות ממש, ולא גנאי הוא לה אלא שבח הוא לה, שהיתה שומעת על פרשת דרכים בני אדם שהיו אומרים, שני בנים יש לה לרבקה, שתי בנות יש לו ללבן, גדולה לגדול וקטנה לקטן, והיתה יושבת על פרשת דרכים ומשאלת, גדול מה מעשיו, איש רע הוא, מלסטם בריות, קטן מה מעשיו (בראשית כ"ה כ"ז), איש תם יושב אוהלים, והיתה בוכה עד שנשרו ריסי עיניה...".

המעיין מעט בשני מקומות אלו, יבחין מיד בהבדל הגדול ביניהם, רב הונא דורש במעשה זו את גודל כחה של תפילה, ואילו רב רק מתייחס לבכייתה, ומדוע רב לא למד מזאת עד כמה גדול כח התפילה.

מדרש נוסף מצאנו, שלכאורה חולק על שני מימרות אלו שהבאנו, והוא דברי המדרש במדרש תהלים (נ"ה ד'), "דבר אחר, פסוק זה [פדה בשלום נפשי מקרב לי], על רחל נאמר, מהו מקרב לי, שלא תקרב עצתו של עשו ברחל, למה, שכן היו התנאים, שיעקב נוטל לאה ועשו רחל, ומי גרם (ליעקב) [לרחל] להנצל ממנו, כי ברבים היו עמדי, [שאף יעקב ולאה היו סודרין עליה תפילה, הדא הוא דכתיב (בראשית ל' כ"ב), ויזכור אלהים את רחל, רחל בזכותה, את רחל בזכות האבות והאמהות]", וכעי"ז איתא בילקוט (תהלים תשע"ב).

בסוגית הגזירה שבשידוך מצאנו לכאורה ב' גמרות הסותרות, בסוטה (ב' א') איתא, "אמר רב יהודה אמר רב, ארבעים יום קודם יצירת הולד בת קול יוצאת ואומרת בת פלוני לפלוני...".ואילו במו"ק ("ח ב') איתא, "אמר רב יהודה אמר שמואל, בכל יום ויום בת קול יוצאת ואומרת בת פלוני לפלוני...", שלרב הב"ק יוצאת רק ארבעים יום קודם היצירה, ואילו לשמואל הב"ק יוצאת בכל יום ויום.

רש"י בפרשת תולדת (כ"ה כ"ו) מביא מדרש ששמע, "שמעתי מדרש אגדה הדורשו לפי פשוטו, בדין היה אוחז בו לעכבו, יעקב נוצר מטיפה ראשונה, ועשו מן השניה. צא ולמד משפופרת שפיה קצרה, תן בה שתי אבנים זו תחת זו, הנכנסת ראשונה תצא אחרונה, והנכנסת אחרונה תצא ראשונה, נמצא עשו הנוצר באחרונה יצא ראשון, ויעקב שנוצר ראשון יצא אחרון...", מבואר בדברי המדרש, שיעקב למרות שנוצר הראשון, יצא באחרונה (וכיסוד זה איתא בב"ר ס"ג ח').

לפי יסוד זה, שיעקב היה זה שנברא הראשון, ניתן לפרש שאין מחלוקת בין המדרשים, אלא דברי הב"ר נאמרו בשיטת שמואל, ואילו דברי המדרש תהלים נאמרו בשיטת רב. לשיטת רב, שהגזירה על השידוך נקבעת ארבעים יום קודם יצירת הוולד, נמצא שאליבא דאמת ה'בת קול' הכריזה שיעקב ישא את לאה, הגדולה לגדול, רק הבריות שלא ידעו וחשבו על מהות ה'גדול' אלא לפי ראות עיניהם, אמרו שלאה תינשא לעשו, ולכך כותבת הגמ' בב"ב שלאה היתה מתפללת ובוכה, ואליבא דאמת הגזירה היתה על רחל שתינשא לעשו, ובזכות התפילות של יעקב ולאה ניצלה ממנה וזכתה לינשא ליעקב, וכדברי המדרש תהלים, אך לשיטת שמואל שהגזירה על השידוך נקבעת בכל יום, נמצא שה'בת קול' הכריזה שעשו ישא את לאה, הגדולה לגדול, ויעקב ישא את רחל, הקטנה לקטן.

א"כ, לשיטת רב יוצא, שלאה לא הועילה בבכיותיה ותפילותיה מאומה לענין נישואיה, שכך היתה הגזירה מעיקרא, לפיכך לא יכל רב לומר על תפילותיה ובכיה כרב הונא, שניתן לראות במעשה זה את כח התפילה, שלמרות שכח התפילה והבכי גדול עד אין שיעור, בכל זאת, אין ראיה על כך מתפילותיה ובכיה של לאה, שלא מחמת התפילות והבכיה זכתה לנישואיה עם יעקב, אלא כך כבר היתה הגזירה ארבעים יום קודם יצירתו של יעקב, אשר על כן אומר רב, שהשבח בתפילותיה ובכיותיה הוא, עד כמה התפללה ובכתה שלא תפול בחלקו של עשו, משא"כ רב הונא שהולך בשיטת שמואל, שהגזירה היא בכל יום, נמצא שאכן לאה היתה צריכה ליפול בחלקו של עשו, ותפילותיה הועילו מאוד, עד שנישאה ליעקב, לכך למד מכאן עד כמה גדולה כחה של תפילה.

© כל הזכויות שמורות ל"איחוד בחידוד" לרבנים המתבים – מודיעין עילית - ארץ ישראל

כתב חידה

עושרי שהשגתי שלא בזכותי,
לאחר שטות בלילה הפסדתי.

בגיל צעיר מאבי התיתמתי,
וחלק מבנותי התיתמו כשנתאלמנתי.

מדיבור הצדיק נולדו בנותי,
ובזכות בנו התברכתי בבני.

מי אני?

רמז: דמות הקשורה לפרשה

תזכורת: הקשר בין הדמות לפרשה הוא בהזכרתה או ברמיזתה בפרשה או בפרש"י

מעשה רב

ר' ראובן מסר 'חבורה' באוזני קבוצת לומדים, בדבריו השמיע חידוש נפלא שעורר התפעלות בקרב השומעים, לאחר מכן הוסיף ר' ראובן ואמר, 'עדי בשחק' שאחרי שחידשתי חידוש זה, מצאתיו כתוב בספרו של אחד מהקדמונים.

כשסיים ר' ראובן את דבריו, המשיכו חלק מהלומדים לפלפל עמו כדרכה של תורה, ומשסיימו, ניגש אליו ידידו ר' שמעון וטען באזניו, שאמירת 'עדי בשחק' כמוה כשבועה, ואין זה נכון להישבע בכדי, בפרט בזמנינו שנהגו להתרחק מאוד מזה.

ר' ראובן לעומתו טען, פוק חזי בספרים רבים שלא נמנעו מלכתוב כלשון זה, ו'מעשה רב' זה אות הוא שאינו שבועה, אלא כעין 'יעיד עליו יודע תעלומות' המוזכר ברמב"ם בהלכות תשובה, וכעין 'עד הגל הזה', שאינו חלק מעצם השבועה, רק כעין עדות 'בור וחולדה' בתענית ח' א', וכפירושו של ה'פענח רזא' בפרשתינו בפסוק הנזכר.

השאלה היא, הצדק עם מי ?

לחכימא ברמיזא

בתענית (ז' ב') איתא, "ומנלן דלא מצלינן אתרתי, דכתיב (עזרא ח' כ"ג), ונצומה ונבקשה מאלקינו על זאת, מכלל דאיכא אחרית".

לפי"ז יש צורך ליישב עובדא באדם גדול מסוים.

התדע מיהו ?

[ואם תדע מי היה דואג תמיד בצרת ישראל, תגלה מיהו].

מבין חידות

היכן מצינו שאדם מתחנן להגיע למקום שבו הוא כבר נמצא.

מעניינא דסדרא

רבינו נסים גאון בהקדמתו לש"ס כותב (וכן דעת ראשונים רבים), שבני נח נתחייבו בכל המצוות שהשכל מחייבם.

הבא ראיה מפרשתינו ליסוד זה.

לע"נ הקדושים שנטבחו על קדוש ה' בידי בני עוולה במומבי שבהודו, יזכרם אלוקינו לטובה ויקום נקמת דם עבדיו השפוך.

משיב דבר

אין להכריע בשום פנים ואופן על פי הכתוב כאן הלכה למעשה

תשובות לשאלות שהתפרסמו בציון צה השבוע שעבר

תשובה ל"מעשה רב"

בתשובה לשאלה, אם המגדל בביתו בעלי חיים שאינם טהורים, כגון אווגרים, צבים וכיו"ב, לגוי ושעשוע, אם כדין עושה, או דילמא אין זו דרך נכונה[1].

איתא בשבת ע' ב', "ר"י אומר אף המוציא חגב טמא כל שהוא, שמצניעין אותן לקטן לשחוק בו", ומבואר שם דכל מה דת"ק פליג, דמשום דילמא אכיל ליה, אין נותנין אותו לתינוק, משמע דעצם זה שהוא טמא[2], אינו טעם מספיק להימנע מליתן לו[3].

וע"ע שבת קכ"ח א' "מטלטלין את החצב מפני שהוא מאכל לצביים, ואת החרדל מפני שהוא מאכל ליינים, רשב"ג אומר אף מטלטלין שברי זכוכית מפני שהוא מאכל לנעמיות... אמר אמימר והוא דאית לי' נעמיות" ע"ש בכל הסוגיא [ועי' ביפה עיינים, דבירושלמי הוא אף למסקנא], שמבואר שלא מן הנמנע שיגדלו בביתם בע"ח אלה, עם שבכולם י"ל דלצורך פרנסתם עשו כן[4], ולא לגוי ושעשוע בעלמא.

וע"ע ב"ק פ' א' "מגדלין כלבים כופרין וחתולים וקופין, וחולדות סנאים[5] מפני שעשויים לנקר את הבית", משמע שמצד הנהגת ישראל אינו מן הנמנע, אלא די"ל שדוקא משום שהשתמשו בהם לנקר את הבית [ויתכן בזמנינו חתולים כדי שיאכלו נחשים, וכל כיו"ב, סמך מכאן].

ועוד סמך להיתירא, הוא ממ"ש בב"מ ק"ג ב' "רשב"ג מתיר בלוף מפני שהוא מאכל עורבים", פרש"י "וישראל בני מלכים, ויש להם לגדל עורבים לגוי ולשחוק[6]".

ובב"י י"ד ק"ז בשם הא"ח, ד"עופות טמאים מותר לגדלם, כגון עופות המדברים, ובלבד שלא יגדל אותם להשתכר", ולשון הלבוש שם, "וכן עופות טמאים שמגדלים אותם בבית משום נוי או שחוק, כגון אלו עופות המדברים, מותר לגדלם ולמוכרם ולהשתכר בהם, שגם אלו למלאכתם עומדים מיקרי", והיינו שכל החשש רק שלא יבואו לאוכלם, וכ"מ בשו"ע יו"ד קי"ז א', ע"ש בהג' מהריק"ש שכתב, "ע"ז סמכו לגדל העופות המדברים, גם בהמות של רכיבה", והו"ד בברכ"י שם[8].

איברא ד"ל שבזמנם שהי' זה מהדברים אשר שימשום מידי יום ביומו לכן דנו הפוסקים רק מצד חשש איסור מדינא ממש, דמשום סרך איסורים שיסודם ב'קדושים תהיו', לאו להכי מתישתי[9].

ואולם במהרש"א בח"א לסוטה מ"ח א', במש"ש זמרא בביתא חורבא בסיפא, שנא' קול ישורר בחלון, וכתב, "דהיינו שמעמידין להם לתענוג עופות המצפצפין בחלונות[10]", ואפשר דאינו סתירה כלל לדברי רש"י בב"מ הנ"ל, רק הכל לפי הענין[11], כי כשקול השיר יוצא מתוך שכחת האדון ב"ה, הוא סיפא דביתא, אבל כשבא לתענוג וחדוה לפי שעה, שהוא גם מצורך האדם כפי הטבע אשר הטביע הבורא ית"ש באדם, וכענין דאשכחן בכמה דוכתי, דכי הוה פתחו בגירסא, הוו פתחו במילי דבדיחותא[12] לא כן אותם העושין כל ימיהם חגים, כידוע.

ובקה"ר ו' [י"א] א', "כי יש דברים הרבה מרבים הבל, כגון מגדלי קופות וחתולות, וחולדות הסנאין, ואדני השדה, וכלב הים, מה איז להון הנייה מניהון, וכיו"ב, והולך לראות מה רבו מעשיך ד', נראה דמותר, דהוא צורך לימודו, ולכן גם מי שמגדל דגי נוי וכיו"ב, להיות לו לארוחין, ששובה עינו, וע"ז מפקח לבו, אף לדעת האוסרים, אפשר דכאן מודים, וכעין שכתב בשו"ת מהרש"ג ח"ב סו"ס קכ"ה לענין שמיעת קול זמר בזמה"ז גם כשמזמרים פסוקים, דבמג"א סי' תק"ס בשם מהרי"ל, דע"ל דע"ז נאמר "עשאוני בנין כצפור", די"ל דכל זה מדבר על אדם רגיל אבל מי שהוא עלול לעצבות ח"ו בודאי לא נאסר, וכתב, "ולכן שפיר אמרתי שזה הוא נשתנה לפי האדם והמקום והזמן, וא"א בי' לומר שום כלל, דאין אדם יודע מטמונותיו של חבירו".

ומוסיף עוד, ד"כמו דמצות תוכחה נשתנה לפי האנשים, ולפי המקום והזמן... כן לשמוע דברים כאלו ג"כ נשתנה לפי המקום, ולפי האיש, ולפי הזמן".

ועם זה מסיים, שדעתו למנוע ממסיבות הרבה, וכותב, "שמה שטוען מעכ"ת דמצוה רבה לילך לסעודת מצוה, לדעתי לא נאמר אלא במקום שיש לחוש שאם הוא לא ילך לא יהי' שמה מנין, אבל באופן אחר, לדעתי אין לך מצוה רבה מלישב בביתו ולעסוק בתורה לידע הדינים וההלכות שציוה אותנו הקב"ה בכל פרטיהן...

ועובדא ידענא, כשלמדתי אצל מורי הגה"צ בעל מהר"ם שיק זצ"ל, ולעת חתונתי הלכתי להפרד ממנו, וליטול ברכתו... ואמר לי מורי זצ"ל הנ"ל, בלשון אשכנז "אז מען זיצט אין מען לערנט האט מען קיין מאהל נישט קיין חרטה", ומאז הרבה פעמים נזכרתי בדברי הקדושים, וראיתי בנסיון כי הם אמיתיים ונכונים, כי כמעט בכל השמחות והסעודות יש הולולות.

ועכ"פ לת"ח היכול לברר הלכה, פשוט כביעתא בכותחא, שטוב לו לישב בביתו ולברר הלכה, שגדול יותר מכל השמחות של זמן הזה, חוץ במקום נחוץ מאוד".

10. ומקור דבריו ברש"י בצפני' ב' י"ד, על פס' הנ"ל, קול ישורר בחלון, קול העופות מצפצפים בחלונות.

11. ובזה יובן שלא יסתור ג"כ למ"ש מהרש"א בח"א שבת קנ"ב א' ד"ה שאפי' ציפור. וק"ל.

12. עם שגם זה במילי דחכמה, כעובדא דר"ע באגדת אסתר, וראה ב'יוסף אומץ' סי' של"ז, וז"ל, "ואם בשעה שהולך בדרך ואינו עוסק בעסק, מהרהר בדברי תורה, מה טוב חלקו, ואז אחרי שאינו בטל, הרשות בידו לילך לישב לעיל על שפת הנהר, או במקום דבסים אוירא, כדי שיהי' דעתו צלולה כשיחזור ללימודו.

וכמו שפירש במדרש שמואל על 'ואתהלכה ברחבה כי פקודיך דרשתי', שרצונו לומר, שהלך דהמע"ל לטייל ברחוב, אחרי שלמד ודרש פקודי התורה, כדי שתחזור דעתו להיות צלולה אחרי עבודתו מגיעת פלפול התורה".

13. בס' דרך שיחה ח"א עמ' כ"ז, נשאל הגרמ"ק שליט"א, על אשה שפרנסתה לטפל בבע"ח, ולקחה במחלת עור קשה בידיה, אם תעזוב עבודה זו, והשיב מהמדרגה קה"ר, ומסיים שם, 'ודיף שתחפש לה פרנסה אחרת'.

14. בספר חסידים סי' תתרל"ח "כי יש דברים הרבה מרבים הבל, זה המגדלים עופות לנוי ולקילוס, ומה שמוציא עליהם הי' לו לתת לעניים" [וכמה קונים עתונים בממון רב, ואינם קונים ספרי קודש, אשר בזה גם מסיימים ביד לומדי תורה שעמלו לחברם].

ובשו"ת אפרקסתא דענא ח"א סי' קס"ג, מבאר לפי"ז הסמיכות לסיפא דההיא קרא, 'מה יותר לאדם', וכותב, דהעיקר להרבות החכמה, אבל "יש דברים מרבים הבל, ע"י שמגדל בע"ח רק לנוי ולתענוג בעלמא, א"כ מה יותר לאדם לפרנסתו, אחר שמפזר קצב תענוגו בדברי הבל ומעשה שעשועים...".

15. ראה עוד בשו"ת בצל החכמה ח"ה סי' ל"ה, שכותב לאור מה שלא מפורש בפוסקים לאיסור, "יש בזה לימוד זכות לאלה המחזיקים ציפורים מנגנים בתוך ביתם", ובהערה שם, ש"כידוע יש מקומות שנפוץ בהם גם אצל יהודים שומרי תורה ומצות... ואין מוחה בידם".

וראה גם בבאר משה ח"ב סי' כ"ח אות ו', שהגם שנוקט שאינו נכון להחזיק עופות טמאים בבית, ומ"ב "בודאי המחזיק עופות כאלו אין לקרותו עבריינא [ודלא] כמו ששמעתי מאחד שאמר כך".

16. בס' פלא יועץ, ערך ספר, "כי קניית הספרים הוא כלל גדול בתורה... וראוי לרדוף אחריהם כאשר ירדוף הקורא בהרים... ולכן לא יקשה לבו לבוז כסף וזהב לקנות ספרים הרבה".

17. הטעם שנקרא בתואר אחרים, עי' בס' שערי משה להגר"מ שטינברג זצ"ל, ח"א רס"י קנ"ו, כתב, עפמ"ש ביומא כ"ג ב', "ופשט ולבש בגדים אחרים, אחרים פחותים מהם", וכיון שאלישע קיצץ בנטיעות ויצא לתרבות רעה, נגרע עניינו, שמכים, עוקצים, נושכים, פוצעים[13], וכל זה בכלל מרבים הבל[14].

והנה מכל הלין נשמע, דמדינא ממש, לכאו' ליכא איסור[15], איברא דידוע מש"כ הרמב"ן בר"פ קדושים, והרבה פרטים שהינם בגדר שמירה וטהרה, אשר נכללים בצורת חיי יראי ד' וחושבי שמו, וכמ"ש הגר"י גרינוולד זצ"ל מחוסט, בשו"ת חסד יהושע, תליתאה, סי' י"ג, וז"ל, "ובאמת לא ראינו בבתי יראי ה' מעולם שגידלו צפרים בביתם, ואדרבא הרחיקו כל צפור עוף כנף טמא מחדרי דירתם.

ועי' במד"ר ויקרא פכ"ב, דר"ש חמא דוכיפת דעבד לי' קן בפרדסי', א"ל מה בעי הדין עופא מסאבא בהדין פרדיסא, ע"ש, כי התחברות והסתכלות תמידי בדבר טמא, עושה רושם כביר על האדם, כמבואר בסה"ק.

וע"כ שומר נפשו ירחק מזה ויקשט חדרי דירתו בספרי קודש[16], וישבעו ויתענגו בהם, ויזכו לחזות בנועם ה', אכי"ר.

תשובה ל"לחכימא ברמיזא"

בתשובה לשאלה, מיהו האדם גדול שיש צורך ליישב עובדא דידיה עם מ"ש בס"ח סי' תש"צ שאין להתפלל לעי"נ של מומר שהחטיא את הרבים.

המדובר הוא בר"מ, כמ"ש בחגיגה ט"ו ב' "כי נח נפשי' דאחר, אמרי לא מידן לידיני' ולא לעלמא דאתי ליתי, לא מידן לדייני' משום דעסק באורייתא, ולא לעלמא דאתי ליתי משום דחטא, אמר ר' מאיר מוטב דלדייניה וליתי לעלמא דאתי, מתי אמות ואעלה עשן מקברו, כי נח נפשי' דר"מ, סליק קוטרא מקברי' דאחר".

וכתב רבינו חננאל, "זה שאמר ר"מ מתי אמות ואעלה עשן מקברו, כלומר, ידין אותו הקב"ה באש יוקדת, מעלה עשן, כדי שיתכפרו לו עוונותיו, ויזכה לעוה"ב. וכיון שהגיע ר"מ למות, ביקש רחמים על זה, וקיבל תפלתו, וכיון שמת, עלה עשן מקברו של אחר".

והנה בירושלמי פ"ב דחגיגה ה"א (הובא בתוס' שם ד"ה שובו), "מני אחר[17], אלישע בן אבויה, שהיה הורג רבי תורה[18], אמרין, כל תלמיד דהוה חמי ליה משבח באורייתא הוה קטיל לי' ["כל תלמיד שהי' רואה שהוא מצליח בתורה הי' הורגו ע"י מכשפות או שמות" - קרבן העדה].

ולא עוד, אלא דהוה עליל לבית וועדא, והוה חמי טלייא קמי ספרא, והוה אמר, מה אילין יתבין עבדין הכא, אומנותיה דהן בנאי, אומנותיה דהן נגר, אומנותיה דהן צייד, אומנותיה דהן חייט, וכיון דהווו שמעין כן, הווו שבקין לי' ואזלין לון, עליו הכתוב אומר אל תתן את פיך להחטיא את בשרך" ["שהי' נכנס לביהמ"ד, והי' רואה נערים יושבים לפני רבן, והוה אמר, מה אלו יושבים כאן, כלומר, מה תועלת להן בלימודן, הלא סופן שלא יצליחו בתורתם, אלא זה יהי' אומנותו בנאי, ושל זה נגר, ושל זה חייט, וכיון ששמעו הילדים כן, שלא יצליחו בתורה, היו מניחין לרבן, והלכו לרבן, והלכו להן לאומנות" - קרבן העדה], ומבואר שהי' מחטיא את הרבים[19].

וכנראה הטעם שאפ"ה ביקש עליו ר"מ רחמים, משום מ"ש בירושלמי שם, שר"מ הפציר באחר לשוב בתשובה, שכשחלה אלישע, נכנס ר"מ לבקרו, "א"ל לית את חזר בך, א"ל ואין חזרין מתקבלין [כלומר, אם אחזור, יקבלוני], א"ל ולא כן כתיב תשב אנוש עד דכא, עד דכדוכה של נפש מקבלין, באותה שעה בכה אלישע ונפטר ומת, והי' ר"מ שמח בלבו, ואומר, דומה שמתוך תשובה נפטר רבי", וכיון שעשה תשובה, שפיר ביקש עליו ר"מ רחמים, וזה מבואר מדסמך בירושלמי ענין לו.

והרמז: מי שהחזיר בתשובה את שכניו הרשעים, דאיתא בברכות י' א', "הנהו בריוני דהוו בשבבותי' דר"מ והוו קא מצערי לי' טובא וכו', א"ל ברוריה דביתהו וכו', אלא בעי רחמי עליוהו דלהדרו בתשובה, ורשעים עוד אינם, בעא רחמי עליוהו והדרו בתשובה", והרמז מבואר באר היטב, ואי"צ לפנים.

תשובה ל"מבין חידות"

בתשובה לשאלה, איזו תקנה דרבנן צריך לקיימה בכל יום כדי לינצל מדיעות כוזבות.

המדובר הוא בק"ש שעל המטה, כמ"ש במאירי ברכות ד' ב', "אע"פ שקרא אדם את שמע בביהכ"נ מצוה לקרותה על מטתו, ולא על המטה ממש, אלא סמוך לשכיבתו, כמו ועליו מטה מנשה, ולא על מטתו כאלו שקורים אותן דרך הדיוטות ובגילוי הראש, אלא באימה וביראה.

וטעם קריאה זו פירשו בתלמוד המערב, להבריח את המזיקים, וביאורו אצלי, המזיקים הידועים, והם הדעות הכוזבים[20], והזקיקוהו בעתות הפנאי ליחד את השם, שלא יטעה באמונות השניות, וכשיקרא על הכונה הראויה, תהא מטתו בטוחה מהם".

תשובה ל"מענינא דסדרא"

בתשובה לשאלה, לגבי הא דאיתא בסנהדרין (ק"ח א') ש'אין יצחק מציל את עשו', מנין בפרשתינו שאכן השתדל יצחק אבינו על הצלת עשו בנו מדינה של גיהנום[21].

יעוין בספר אור גדליהו להג"ר גדליה הלוי שארר זללה"ה, שהביא בשם שפתי צדיק[22], דהנה איתא בסוטה (י' ב') לענין אבשלום, שספד עליו דוד אביו (ש"ב י"ט א'), "ויבך וכה אמר בלכתו בני אבשלום בני בני אבשלום.."., והזכיר ח' פעמים 'בני', ודרשו בזה חז"ל "הני תמניא בני למה, שבעה דאסקיה משבעה מדורי גיהנם, ואידך, איכא דאמרי קרביב רשיה לגבי גופיה, ואיכא דאמרי דאייתיה לעלמא דאתי".

והנה אם נתבונן בפרשתינו בדברי יצחק ליעקב, מעת שבא לפניו להתברך (כ"ז י"ח ואילך), נמצא שהזכיר יצחק בדבריו ג"כ שמונה פעמים מילת 'בני', "ויבא אל יעקב ויאמר אבי ויאמר הנני מי אתה **בני** וכו' ויאמר יצחק אל בנו מה זה מהרת למצא **בני** וכו' גשה נא ואמשך **בני** האתה זה **בני** עשו אם לא וכו' ויאמר אתה זה **בני** עשו ויאמר אני וכו' ואכלה מציד **בני** וכו' גשה נא ושקה לי **בני** וכו' ויאמר ראה ריח **בני** וכו', הרי שמונה פעמים 'בני'.

ואשר ע"כ נראה, שהיה כוונת יצחק בזה ג"כ בהיות שסבור שהעומד אצלו וכיו"ב, והולך לראות מה רבו מעשיך ד', נראה דמותר, דהוא צורך לימודו, ולכן גם מי שמגדל דגי נוי וכיו"ב, להיות לו לארוחין, ששובה עינו, וע"ז מפקח לבו, אף לדעת האוסרים, אפשר דכאן מודים, וכעין שכתב בשו"ת מהרש"ג ח"ב סו"ס קכ"ה לענין שמיעת קול זמר בזמה"ז גם כשמזמרים פסוקים, דבמג"א סי' תק"ס בשם מהרי"ל, דע"ל דע"ז נאמר "עשאוני בנין כצפור", די"ל דכל זה מדבר על אדם רגיל אבל מי שהוא עלול לעצבות ח"ו בודאי לא נאסר, וכתב, "ולכן שפיר אמרתי שזה הוא נשתנה לפי האדם והמקום והזמן, וא"א בי' לומר שום כלל, דאין אדם יודע מטמונותיו של חבירו".

ועם כל הלין נשמע, דמותר לגדל קופין, ולפי המקום והזמן... כן לשמוע דברים כאלו ג"כ נשתנה לפי המקום, ולפי האיש, ולפי הזמן".

ומסיים שם, "הוא דבר האסור לבני תורה ובני ישיבות, אשר כל אחד יכול להתגדל בתורה... ובדבר ענין פרנסה, כבר ידוע כמדומני מה שאמרתי איזה פעמים, שזהו עצת רשעים שהזהר ברישא תהלים, וכפי שאיתא בתענית שם איכא ע"ז גם עונש גדול ח"ו. ולהשומעים שלא לעזוב למוד התורה כלל אף אם לשעה, יתברכו בהצלחה בתורה כרצונם וגם בכל ענייני הגוף בכל הברכות".

20. ברמב"ם פט"ז מטומאת אוכלין הי"ב, "חסידים הראשונים היו אוכלים חולין בטהרה, ונזהרים מן הטומאות כולן כל ימיהם... שהפרישות מביאה לידי טהרת הגוף ממעשים הרעים, וטהרת הגוף מביאה לידי קדושת הנפש מן הדעות הרעות, וקדושת הנפש גורמת להדמות בשכינה...".

וראה ספר חת"ס עה"ת סו"פ קדושים, על השפעת מאכ"א לשיבוא הדעת רח"ל [ועוד בנידו"ז באריכות, בס' 'טהרת השולחן' - "כשרות המאכלות והשפעתם על נפש האדם לאורם של רבותינו צז"ל"].

ובס' 'אוצר יד החיים' הנדמ"ח, עמ' ס"ט, כתב, "ושמתם את דברי אלה על לבבכם (דברים י"א ח"ח), עי' בפירוש רבינו סעדי' (דניאל א' ח') עה"פ וישם דניאל על לבו אשר לא יתגאל בפתבג המלך, שע"י ק"ש בכונה, נשמר ממאכלות אסורות", ולפמשנ"ת מובן כמין חומר השייכות בין אמירת ק"ש להיצל מדעות כוזבות, והיינו שעי"ז גם נשמר ממאכלות אסורות, "וטהרת הגוף מביאה לידי קדושת הנפש מן הדעות הרעות", כלשון הרמב"ם.

[לפי"ז יובן ענין גזירת היונים לכוף את ישראל לאכול מאכ"א, כמ"ש בס' 'חנוכת הבית' (לבעל טל אורות הקדמון), הנדמ"ח, עמ' פ"ח, "להתגאל בפת בגו (כלשה"כ בדניאל שם) וחזיר גזרה" ובמגילת אנטיוכוס כתוב שהיונים אמרו "בני ישראל צאו אלינו, ואכלו **מלחמנו** ושתו **מייינו**, ומעשינו תהיו עושים", ולעומת זה נצחו החשמונאים ע"י שהיו מייחדים את השם בפסוק שמע ישראל, כמ"ש ב'צרור המור' עה"ת, פ' ואתחנן].

21. וכוונת השאלה, דבאמת מוכרח בגמ' שם שביקש יצחק על עשו שיזכה לעוה"ב, וכן אברהם על ישמעאל, דאל"כ למה נקטו להני דוקא בתורת דוגמא ד'אין אבא מזכה לבראי', וע"כ שבאמת בקשו, ומהם ילפינן לזה ד'אין אבא מזכי לבראי', דחזינן דאף שבקשו לא נתמלא בקשתם בזה לגבי עוה"ב, רק לגבי עוה"ז, ועי' גם בס' חסידים תש"צ (הנ"ל בתשובה ל'לחכימא ברמיזא') שלמד יותר מזה, דבאמת אין לבקש כלל על רשע עיי"ש.

והנה לגבי ישמעאל באמת מצינו להדיא שביקש עליו על עוה"ב, ואמר "לו ישמעאל יחיה לפניך" ופרש"י 'ביראתך', והשיבו הקב"ה ולישמעאל שמעתיך וגו' והפרתי אותו וגו', וזהו רק לעניני עוה"ז (עי' בתורה תמימה דברים ל"ב הערה פ"ו, וקהלת פ"ו הערה י"ט, דלגבי זה מהני אבא לבראי, ועל דרך המבואר בברכות ו' א', דרשע וטוב לו הוא רשע בן צדיק, דע"כ היינו לעניני עולם הזה, שזכות אבותיו מסיעתו).

ואף דמצינו שבשרו הקב"ה לאברהם שיעשה ישמעאל תשובה בחייו, מ"מ זהו אינו ענין ל'אבא מזכה בראי', אלא שזכה ישמעאל לעצמו לעשות תשובה, ואם כי פתיכא ביה זכות אבות, מ"מ אינו ענין ל'אבא מזכי בראי'.

אבל לגבי עשו לא מצינו שנתפרש בקרא, רק מצינו שחז"ל דרשו כן מדברי קבלה, כדאיתא במגילה (ו' א') ואמר רבי יצחק מאי דכתיב (ישעיהו כ"ו י') יחן רשע בל למד צדק, אמר יצחק לפני הקב"ה, רבש"ע יחן עשו, א"ל רשע הוא, וכבר קדמו הגר"י טראנק זצ"ל מקוטנא, בספרו 'מקרא מפורש' עמ' 184, ע"ש. [הדברים יומתקו יותר, כשנתבונן בשאלת אחר לר"מ מפס' דאיוב כ"ח, ואחר בתשובתו סבר שאין לו תקנה, כי כבר נהפך לכלי אחר, או ששבירתן תקנתן ככלי חרס].

18. בקרבן העדה מפרש 'רבי תורה', 'גדולי התורה', ובפני משה מפרש, 'כשראה נערים נתרבו, וגדלין בתורה, הרגן, ובעל 'שערי משה' הנ"ל, בספרו 'הירושלמי המבואר' עמ"ס חגיגה, עמ' 36, מבאר 'רבי תורה, מלשון רביא, תינוק, שהי' הורג תשב"ר שלמדו תורה' (וראה בפי' הראשונים ריש מס' תמיד, דהרובין היינו ילדים שלא הגיעו לפרקן).

19. וממשיכי דרך זו בזמנינו, הם אותם המשדלים בערמה לצורך פרנסה וכיו"ב, להניח חיי עולם, ולהרשם למכללות תורניות למיניהם, וכמ"ש באגרות משה יו"ד ח"ג סי' פ"ב, "ובמשך הזמן יעשו לימודי החול אצלו עיקר בהכרח, כי הרי כח עצת היצר שבשביל זה התחילו לבטל למוד התורה, וללמד למודי החול באיזה משך זמן, יאמר לו אחרי עבור קצת זמן, שצריך יותר זמן ללמודי חול אם אתה חושב להתפרנס...".

ומסיק שם, "הוא דבר האסור לבני תורה ובני ישיבות, אשר כל אחד יכול להתגדל בתורה... ובדבר ענין פרנסה, כבר ידוע כמדומני מה שאמרתי איזה פעמים, שזהו עצת רשעים שהזהר ברישא תהלים, וכפי שאיתא בתענית שם איכא ע"ז גם עונש גדול ח"ו. ולהשומעים שלא לעזוב למוד התורה כלל אף אם לשעה, יתברכו בהצלחה בתורה כרצונם וגם בכל ענייני הגוף בכל הברכות".

20. ברמב"ם פט"ז מטומאת אוכלין הי"ב, "חסידים הראשונים היו אוכלים חולין בטהרה, ונזהרים מן הטומאות כולן כל ימיהם... שהפרישות מביאה לידי טהרת הגוף ממעשים הרעים, וטהרת הגוף מביאה לידי קדושת הנפש מן הדעות הרעות, וקדושת הנפש גורמת להדמות בשכינה...".

וראה ספר חת"ס עה"ת סו"פ קדושים, על השפעת מאכ"א לשיבוא הדעת רח"ל [ועוד בנידו"ז באריכות, בס' 'טהרת השולחן' - "כשרות המאכלות והשפעתם על נפש האדם לאורם של רבותינו צז"ל"].

ובס' 'אוצר יד החיים' הנדמ"ח, עמ' ס"ט, כתב, "ושמתם את דברי אלה על לבבכם (דברים י"א ח"ח), עי' בפירוש רבינו סעדי' (דניאל א' ח') עה"פ וישם דניאל על לבו אשר לא יתגאל בפתבג המלך, שע"י ק"ש בכונה, נשמר ממאכלות אסורות", ולפמשנ"ת מובן כמין חומר השייכות בין אמירת ק"ש להיצל מדעות כוזבות, והיינו שעי"ז גם נשמר ממאכלות אסורות, "וטהרת הגוף מביאה לידי קדושת הנפש מן הדעות הרעות", כלשון הרמב"ם.

[לפי"ז יובן ענין גזירת היונים לכוף את ישראל לאכול מאכ"א, כמ"ש בס' 'חנוכת הבית' (לבעל טל אורות הקדמון), הנדמ"ח, עמ' פ"ח, "להתגאל בפת בגו (כלשה"כ בדניאל שם) וחזיר גזרה" ובמגילת אנטיוכוס כתוב שהיונים אמרו "בני ישראל צאו אלינו, ואכלו **מלחמנו** ושתו **מייינו**, ומעשינו תהיו עושים", ולעומת זה נצחו החשמונאים ע"י שהיו מייחדים את השם בפסוק שמע ישראל, כמ"ש ב'צרור המור' עה"ת, פ' ואתחנן].

21. וכוונת השאלה, דבאמת מוכרח בגמ' שם שביקש יצחק על עשו שיזכה לעוה"ב, וכן אברהם על ישמעאל, דאל"כ למה נקטו להני דוקא בתורת דוגמא ד'אין אבא מזכה לבראי', וע"כ שבאמת בקשו, ומהם ילפינן לזה ד'אין אבא מזכי לבראי', דחזינן דאף שבקשו לא נתמלא בקשתם בזה לגבי עוה"ב, רק לגבי עוה"ז, ועי' גם בס' חסידים תש"צ (הנ"ל בתשובה ל'לחכימא ברמיזא') שלמד יותר מזה, דבאמת אין לבקש כלל על רשע עיי"ש.

והנה לגבי ישמעאל באמת מצינו להדיא שביקש עליו על עוה"ב, ואמר "לו ישמעאל יחיה לפניך" ופרש"י 'ביראתך', והשיבו הקב"ה ולישמעאל שמעתיך וגו' והפרתי אותו וגו', וזהו רק לעניני עוה"ז (עי' בתורה תמימה דברים ל"ב הערה פ"ו, וקהלת פ"ו הערה י"ט, דלגבי זה מהני אבא לבראי, ועל דרך המבואר בברכות ו' א', דרשע וטוב לו הוא רשע בן צדיק, דע"כ היינו לעניני עולם הזה, שזכות אבותיו מסיעתו).

ואף דמצינו שבשרו הקב"ה לאברהם שיעשה ישמעאל תשובה בחייו, מ"מ זהו אינו ענין ל'אבא מזכה בראי', אלא שזכה ישמעאל לעצמו לעשות תשובה, ואם כי פתיכא ביה זכות אבות, מ"מ אינו ענין ל'אבא מזכי בראי'.

אבל לגבי עשו לא מצינו שנתפרש בקרא, רק מצינו שחז"ל דרשו כן מדברי קבלה, כדאיתא במגילה (ו' א') ואמר רבי יצחק מאי דכתיב (ישעיהו כ"ו י') יחן רשע בל למד צדק, אמר יצחק לפני הקב"ה, רבש"ע יחן עשו, א"ל רשע הוא,

הוא עשו, לכך אמר צו"פ 'בני', כדי להעלותו משבעה מדורי גיהנום, והשמיני לאתויי לעלמא דאתי[23], אלא שלא מלבד שיעקב זכה בברכה עצמה, עוד לקח מעשו גם הענין הזה של הצלתו מגהינום וזכותו לעלמא דאתי[24].

ויעוין בספר 'לקוטי רבי משה יעקב'[25] בפרשתינו, שכיוון ג"כ להנ"ל, וכתב לישב בזה גם הא דכתיב (שם כ"ז) "ויען יצחק וגו' ולכה אפוא מה אעשה בני", דלכאו' תיבות 'ולכה אפוא' מחזי כיתורא, דהנ"ל לומר רק 'ומה אעשה בני'.

והנה בבעל הטורים כאן כתב דמילת 'איפוא' (מלא) עולה בגימ' 'גהנם' (חסר)[26]. ומעתה יבואר שפיר, דאמר ליה 'ולכה איפוא' היינו 'שתלך לגיהנום'[27], דמאחר שבא אחיך ולקח ברכתך, לקח עמו גם תפלתי שזכרתי בני ח' פעמים, שהייתי סבור למצוא לך בזה תיקון לקיום תשואל הגיהנום[28].

תשובה ל"כתב חידה"

מי אני: "אנטונינוס[29] בן אסוירוס [מלך יון]".

דמות הקשורה: רש"י כ"ה כ"ג, "שני גוים בבטנך. גיים כתיב, אלו **אנטונינוס** ורבי, שלא פסקו מעל שולחנם לא צנון ולא חזרת, לא בימות החמה ולא בימות הגשמים".

רבים ניצלו מפני ערלתי – שכאשר ראה המלך שאנטונינוס אינו מהול, ביטל את הגזר דין מות מרבי ואמו, וזאת מלבד מה שבזכות זה רבים ניצלו מהגזרה החמורה שאסרה לקיים מצוות מילה.

שבמדרש איתא, שבתקופת לידת רבי, גזרו הרומאים גזירות על ישראל, ואחד מהם היתה, שאסור למול. וכאשר נולד רבי לרשב"ג אביו, מלו, ונודע הדבר להגמון העיר, וומחמת שהיה רשב"ג גדול היהודים, לא רצה להורגו בעצמו, אלא שלח את האם עם תינוקה למלך כדי שהוא יחרוץ את דינם.

בדרכם למלך, בלילה באו לביתו של אסוירוס אבי אנטונינוס, שהיה מחשובי המלכות, וכששמעה אשת אסוירוס, אם אנטונינוס על מה שארע, הציעה בפניה, היות וגם היא ילדה לאחרונה, שיחליפו ביניהם את התינוקות, וכאשר המלך יראה את התינוק שאינו מהול, יפטרם מן העונש.

וכאשר הגיעו לפני המלך ובדקו את התינוק שנמצא ערל, כעס המלך וציוה להעניש את ההגמון, אמרו חכמי המלך, שהם יודעים בודאות שהילד היה מהול, רק הקב"ה שאוהב את ישראל עושה להם ניסים בכל עת להצילם.

כששמע המלך את הדבר, אמר, אם הקב"ה אוהב את ישראל, מדוע אנו גוזרים עליהם גזירות, ולכך הרג את ההגמון וביטל את הגזירה. ע"פ מדרש בראשית רבתי פרשת וירא, הובא בקיצור בתוס' בע"ז י' ב' ד"ה אמר, ובאריכות בספר 'מנורת המאור' לחכם רבי יצחק אבוהב זצ"ל, ועיין בהערה[30] שהעתקנום.

עוד שם, שבאותה עשה שהיה אנטונינוס בידי אמו של רבי, הניקתו חלב, וחלב זה, שינק מאותה צדקת, טיהרו, ובזכותו זכה ולמד תורה ושימש לפני רבינו הקדוש כל ימיו, וזכה למלוכה על עמו, ולעולם הזה ולעולם הבא. ע"פ מדרש ותוס' ומנורת המאור הנ"ל.

ומחמת מצוה לבסוף נימלתי – שלבסוף אנטונינוס [נתגייר ו]נימול מחמת מצות אכילת קרבן פסח, שאסורה לערלים.

א"ל בל למד צדק (בתמיהה, ופרש"י האם אין עליו לימוד זכות, ועי' במדרשים דלהלן מה שפרטו בזה הלימוד זכות), א"ל בארץ נכחות יעול (ופרש"י כלומר שעתיד להחריב את א"י), א"ל א"כ בל יראה גאות ה'. אבל לא נתפרש בגמ' מתי ביקש כן יצחק על עשו.

אמנם דבמדרשים שהביאו זה, מצינו שנחלקו מתי התפלל כן, דבפדר"א פל"ח איתא, שהיה זה בשעה שהרגו יהודה לעשו במערת המכפלה כשבאו לקבור ליעקב, שנתגלגל ראשו של עשו לידיו של יצחק וכו'.

אבל במדרש שכל טוב בפרשתינו איתא, שהיה זה בשעה שבכה עשו על שהפסיד הברכות, "מיד נתמלא עליו יצחק רחמים...", וכן איתא בילקוט ישעיהו רמז תכ"ט, בשעה שאמר יצחק לעשו ולכה אפוא מה אעשה בני וכו'.

ויעוין בתוס' סוטה (י' ב' ד"ה דאייתיה) מה שהקשו, כיון דאבא לא מזכי ברא, מ"ש דוד דאסקיה לאבשלום לעלמא דאתי, ויש לפלפל בתרוציהם של לעניינו ואכמ"ל.

ואמנם כ"ז הוא לענין מה שמצינו שהתפלל להדיא על עשו, אלא שלא נתקבלה כל בקשתו, אבל יתכן שבאמת כבר ביקש עליו עוד קודם לכן, והיינו בשעה שיעקב בא לפניו ורק סבר שהוא עשו, ושנרמז זה ממש בכתובים שלפנינו כמתבאר להלן.

22. להגה"צ פנחס מנחם אלעזר יוסטמאן זצ"ל, נכדו דבעל חדושי הרי"ם זצוק"ל.

23. ועי"ש שדקדק דא"ש דפעם השמינית שהזכיר 'בני' כנגד עוה"ב, הוא באומרו ראה ריח בני וגו', שבזה דרשו חז"ל דריח ג"ע נכנס עמו, וכמו"כ ע"ד זה דרשו חז"ל בערכין (י"ג ב') דלמנצח על השמינית הוא כנגד עוה"ב.

ואף להמבואר בפדר"א הנ"ל, שביקש כן יצחק אחר מיתתו של עשו, אפשר שבאמת ביקש ב' פעמים, הא' בשעת הברכה שאמר בני וכו', והשני בשעת מיתתו, תדע שהרי לגבי דוד משמע דמה שהזכיר 'בני', ל"מ שהוא ענין תפלה, אלא שהוא הזכרת זכות אבות, אלא שמלבד זה התפלל עליו דוד עי' בתוס' סוטה שם, וא"כ הנ"ג גבי יצחק, תחילה הזכיר עליו זכות אב, שאמר בני וכו', ואח"כ התפלל עליו בשעת מיתתו.

ואמנם במדרש שכל טוב ובילקוט הנ"ל, דמבואר שביקש בשעת הברכה, היינו אחר הברכה כשכבר היה עשו לפניו, ולא כמבואר בזה שהוא בשעה שבא יעקב לפניו.

וצ"ל גם בזה, דבאמת ביקש ב' פעמים, תחילה אצל יעקב כשסבר שהוא עשו, וחל התפלה על יעקב, ואח"כ כשבא עשו, חזר לבקש עליו.

24. והיינו שבאמת זכה יעקב שיחול עליו בקשה זו, שאף הבוגדים שיבואו מזרעו יעלו מגהינום לג"ע, ומפרש בזה הא דאמרו בב"ר כאן (ס"ה כ"ב) "...ד"א וירח את ריח בגדיו ויברכהו, כגון יוסף משיחא ויקום איש צרורות...", דאף רשעים אלו, כיון שעשו תשובה רגע אחד קודם מיתתם, זכו לעוה"ב, דפתיכא בזה ברכת יצחק דהרגיש בהם בשעה שהריח ריח בגדיו דיעקב, דמתפרש שהיתה ברכתו ע"ז שיזכו לעוה"ב.

ואף דסבר השתא שהוא עשו ומה שייך שביך בזה ליעקב, עי' בשפתי צדיק שם שביאר דבאמת כל עיקר מה שברכו היינו מאחר שראה אותם רשעים שיצאו ממנו שעתידים לחזור בתשובה, אלא שסבר שהם מעשו שחשב שהוא לפניו, ובאמת היה יעקב.

אך אכתי צ"ב, דהא בשעה זו עדיין לא סבר יצחק שעשו רשע הוא, וכמש"כ המפרשים (עי' ברמב"ן ועוד), ונודע לו כן רק כשנכנס אחר יעקב, שהרגיש גיהנום אצלו, וא"כ מה סבר מתחילה שקדם לבקש על גיהנום שלו.

אמנם דכבר הקשו המפרשים עי' אב"ע כאן פסוק מ', וכן בדרשות הר"ן בדרוש השני הארך בזה, דודאי היתה ברכת יצחק קצת על דרך נבואה והגדת עתידות, וא"כ אפשר דאף שבדעתו הגלויה היה שזהו עשו, מ"מ היה מבקש עליו מדרך נבואה על גיהנום שלו, ומאיתך כשהריח בגדיו הי' עד צד נבואה שזהו יעקב וברכו על הצלת בניו, אף שבמוחש ברכו על דעת הוא עשו, וע"ש בשפתי צדיק שכתב, דבאמת ידע עכ"פ שיש בעשו נדנוד עבירה וכו', ואפשר דהיינו הך, שידע כן בהרגש נבואה ולא במוחש.

25. לרבי משה יעקב הכהן רביקוב זצוק"ל המכונה 'הסנדלר'.

26. היינו מנין צ"ח, ויש להעיר דבאמת מילת 'אפוא' לפנינו חסר יו"ד, [וכן בכל התנ"ך לא נמצא מילת 'איפוא' כשהוא מלא ביו"ד, ומצינו רק מילת 'איפה' דאיכא טובא, והוא מנין צ"ו], וא"כ אינו שוה אפי' לגימ' 'גהנם' חסר, ועי'.

27. ויש להעיר דבאמת מילת 'לכה' כאן, אין מתפרש מלשון 'הליכה', אלא ש'לך' עשו לא נשאר כלום לעוה"ב, וכדמשמע ברש"י כאן, וכן כתב רש"י בתהלים (פ' ג'), "ולכה לישועתה לנו, אין זה לשון הליכה, אלא כמו לך, וכן הוא במסורת ולכה איפוא דיעקב...".

28. ואפשר שבזה מתפרש גם מ"ש עשו (שם ל"ד) "ברכני גם אני אבי", דמילת 'אבי' מיותר לכאו', וגם כפל כן בדבריו (שם ל"ח) ואמר 'הברכה אחת היא לך **אבי** ברכני גם אני **אבי**', אך להאמור יתכן דבדוקא אמר כן, להזכיר על עצמו זכות אביו, כדי שיברכהו ג"כ בזכות אבות להעלותו מגיהנום.

29. ונקרא בירושלמי גם בשם, "אנטוליגוס", כגון בסנהדרין פ"י ה"ה (נ"ג ב'), ועוד. וע"ע בסה"ד א"א תת"ק ובתפא"י, בועז, אבות ב' א', שנקרא 'אנטונינוס פיאוס'.

30. והיות ומדרש 'בראשית רבתי' אינו מצוי, לכך העתקנו דבריו [ומקומו, בפרשת וירא עמוד 86].

"עטנא חדא אפקת קלוסי' רומי חייבת דלא יגזרון יהודאי ביניהון, בההוא זמנא אתתיה דרבן גמליאל אולידת בר, אמר אבוי, מה נעבד, אם נגזרניה, אנן בטלין קלוסין של קיסר, ואי לא נגזרניה, אנן עברין על פתגמי אוריתא, טב דנמסר נפשתנא לקלקולה ולא נרגיש קדם יוצרנא. קם וגזר יתיה.

אשתמע מלתא להגמונא דבקרתיה, שדר סרדיוטין בגיניה, נם ליה, למה [עברת] על גזרתא דמלכא. א"ל, קלוסין דמרי תקיף מקלוסין דמלכא. א"ל ההוא הגמונא, אתחייבת קטלא על דמרדת במלכא, ובגין דרבה דאומתך את, לא אקטל אנא, ברם משדרנא לינוקא ולאמיה קמי קיסר, ומה שיגזור עליהון קרי להון.

קם ושדרה עם ינוקא עם סרדיוטי דהגמונא. בליליא אתארחא בביתא דאסוירוס חד מחשובי מלכא. א"ל (אמיה) [אתתיה] דאסוירוס, מה טביה דינוקא הדין אזל קמי מלכא, א"ל, קיסר גזר דלא נימול ית בננא ואנא עברנא על גזרתא דמלכא וגזרנא לטליא הדין, ואנא וינוקא לקטלא על דא. א"ל, הרי לך ברי זעירא והוא ערלה, אוליתי יתיה קמיה קיסר ושבקי לי בריך, עבדת כן ואזלת קמי קיסר.

אמר קיסר לרברבנויה, אסתכלת בטליא הדין אי אתגזר וקטלו יתיה ולאמיה. גלו יתיה ואשכחוניה ערלה. רגז מלכא על ההוא הגמונא ועבריה, אמרו ליה חשיבי מלכותא, לא יכעוס מלכא על עבדו, דידעינן בהאי טליא דגזיר הוא, ברם, אלההון עביד להון נסים לשזבה יתהון מידנא. א"ל קיסר, א"כ אלההון רחים עליהון, מה מהניין קלוסין דיד לנא. בההיא שעתא בטילה גזרתה ואזלת אנתתיה דד"ג.

א"ל אנתתיה דאסוירוס במטו מינך הואיל ואשתזיב בריך בגלגולא דברי, כד יגדלון יהון שושבינין דין לדין. א"ל ולואי דלהוי כן.

כד גדל בריה דד"ג אתעביד נשיאה והוה ר' יהודה, כד גדל בריה דאסוירוס אתעבד מלכא על יוואי והוה אנטונינוס בן אסוירוס ואתקשרת רחמתא בין רבנו הקדוש ובין אנטונינוס. על דינק חלבא מההיא צדיקתא זכה ואוליף אוריתא סגי ושמש אנטונינוס קמיה רבי כל יומו ואחסין עלמא הדין ועלמא דאתי".

ובספר 'מנורת המאור' לחכם רבי יצחק אבוהב זצ"ל, הנר השלישי, כלל א', חלק שני, פרק שני, הביא המעשה בקירוב לדברי מדרש בראשית רבתי, והעתקנו גם את הדבריו.

"תנו רבנן. פעם אחת גזרה מלכות (יון) [רומי] גזירה על ישראל, שלא לימול את בניהם, ובאותו זמן נולד רבינו הקדוש. ואמר רבי שמעון בן גמליאל אביו, הקב"ה צונו למול, והרשעים הללו גזרו עלינו שלא למול, כיצד אנו מבטלים גזרתו של הקב"ה ונקיים גזרתו של אותו רשע.

מיד עמד רשב"ג ומל את בנו, וכשהודיעו הדבר בפני ההגמון שהיה בעיר, שלח וקרא את רשב"ג, אמר לו, מפני מה עברת על גזרתו של מלך ומלת את בנך, אמר לו, כך צונו הקב"ה. אמר לו אותו הגמון, הרבה כבוד יש לך עליו שאתה ראש לאומתך, אלא גזרתו של מלך היא ואיני יכול להניחך. אמר ליה ומה אתה מבקש, אמר ליה, אני רוצה שנשלח (אותך) [את הילד ואת אמו] אצל המלך, ומה שהוא רוצה לעשות יעשה. אמר לו, עשה כל מה שאתה חפץ.

מיד שלח את רבינו הקדוש ואת אמו והלכו כל היום בדרך, לערב הגיעו למלון בית אביו של אנטונינוס בן אסוירוס, ובאותו הזמן נולד אנטונינוס. כנכסה אמו של רבינו הקדוש אצל אמו של אנטונינוס, אמרה לה, מה טיבך, אמרה לה, כך וכך גזרו עלינו שלא למול, ועכשיו מלתי את בני ולכך מוליכין אותנו אל המלך {להרוג אותנו} כאחד.

כיון ששמעה ממנה כן, אמרה לה, אם רצונך, קחי את הילד שלי שאינו מהול (ותן) [ותני] לי את הילד שלך, ולכי ומלטי את נפשך ואת נפש בנך מאת המלך, מיד עשתה כן והלכה למלך.

נכנס אותו הגמון למלך, אמר לו, אדוני המלך, זו עברה על גזרתך ומלה את בנה, ועכשיו הבאתי אותה אצלך ומה שתרצה לעשות עשה.

אמר לה המלך, ראו בנה אם הוא מהול. נמצא שאינו מהול. באותה שעה כעס המלך על אותו הגמון, אמר ליה, אני גזרתי על מהול ואתה הבאת לי שאינו מהול. באותה שעה היו גדולים יושבין לפני קיסר ואמרו לו, אדוננו המלך, אנו מעידין בודאי שבנה של זו מהול היה, אלא, אלוקיהם של אלו קרוב הוא להם, וכיון שהם קוראים אליו מיד הוא עונה להם, שנאמר (דברים ד' ז'), מי כה' אלקינו בכל קראינו אליו, מיד צוה המלך ונהרג אותו הגמון ובטל את הגזרה ושלח את רבינו הקדוש ואת אמו לשלום.

כיון שחזרו לביתו של אנטונינוס, אמרה אמו, הואיל ועשה לך הקב"ה נס על ידי ולבנך על יד בני, יהיו שושבינים לעולם.

ובשכר אותו חלב שינק אנטונינוס מאמו של רבינו הקדוש, זכה ולמד תורה ושימש את רבינו הקדוש, ונעשה מלך לאומתו, וירש העולם הזה והעולם הבא".

31. ועיין בספר סדר מאמר עמוד קכ"ז בהערות באר משה אות ד', שכתב להוכיח שתוס' למד שאף הבבלי למד כן, שנתגייר, עיי"ש.

32. ובעיון יעקב על העין יעקב כתב, שהטעם שחשב שלא ישמעו לב' בקשותיו, "אפשר שכן היה נימוס שלהם, שמה שמצוה המלך קודם מותו, אחת שומעין לו ולא שתים".

ועוד ביאר, שאותם תרתי הוו כסתרי אהדדי, דאם הוא רוצה לעשות טבריה קלניא, הרי זה מפני החכמים שבה, נמצא שהוא חושב שכעת המצב הוא שאין 'כאשר תריד', א"כ איך ימנו מלך, הלא צריך להיות עול יעקב על צואריהם, ולא להיפך.

33. והטעם שרמז לו הדברים על ידי צנון, כתב בבן יהוידע, שדרך הצנון להיות ראשו טמון בקרקע והעלים נגלים למעלה, ורמז לו בזה על חשובי רומי שהיו מצערים את הקיסר בעצות רעות שמיעצים עליו בסתר, וזה הראש שהוא מקור העצות, טמון באדמה, הוא טמון ונסתר, הוא אינו יודע מה מיעצים עליו לרעה, ולכך עליו לעוקרם.

ובבניהו ביאר, שדוקא עקר לו צנון, שאם היה עוקר לו עשב או ירק אחר, היו עבדיו ושרו מנסים להבין מה רמז לו בזה, מדוע רבי עוקר בכל יום ירק, אבל כאשר עקר בכל יום צנון, חשבו בדעתם שמא הוא צריך זאת לשולחנו, שלא חסר ממנו צנון לא בימות החמה ולא בימות הגשמים.

34. חזינן מכאן דבר חידוש, שכל היסוד שעוף השמים מוליך, זה רק דברים שנאמרו, לא דברים שנרמזו.

ובבן יהוידע ביאר הענין, שיסוד עוף השמים הוא, שניתן לשאול על ידי חוזים בכוכבים או ע"י שדים [שנקראים עופות], מי הוא זה שנתן למלך את עצותיו, וידיעתם של כוחות אלו הם רק בדברים שאדם הוציא מפיו, לא במחשבות ורמיזות.

35. איברא שיש לעיין בזה, שהלא יוסטני היתה נכדתו מבנו, ומדוע זה נחשב שיכרת זרעו, ויש ליישב.

36. ועיין מה שכתב בזה בחידושי הבונה על עין יעקב, דברים נוראים!

דבר לפותרים:

- כל תשובה הנשלחת למערכת, מתקבלת בתשומת לב ובכבוד הראוי.
- תשובות הקוראים החשובים שיש בהם הוספות והערות, המגיעות למערכת **עד יום שני בשעה 8.00 בבוקר בדיוק**, המערכת משתדלת לשלבם בתשובות המודפסות. [לאחר הנ"ל, לא תמיד ניתן לשלבם, ואי"ה עוד חזון למועד.]
- תשובה שאינה מנומקת וללא מקור, אינה נחשבת. [כגון, תשובה ל"מעשה רב" בסגנון "הצדק עם פלוני", בלא לנמק מדוע או מבלי לציין מקור, וכן תשובה ל"כתב חידה" בסגנון "הדמות היא אלמוני", בלא לפרט היאך התשובה מתאימה לכל ההגדרות (או לכה"פ לארבע מתוך שש הגדרות), וכן כל כה"ג.]
- כל תשובה נכונה משתתפת בהגרלה [אף אם אינה התשובה המודפסת].
- יש לכתוב בבירור את שם השולח, כתובתו ומס' טלפון במקום בולט.
- רצוי להשאיר את שולי הדף ריקים, כשתי ס"מ בכל צד ולמעלה ומטה, שכידוע שולי הדף בפקס אינם ברורים.
- אין לשלוח אותו דף פעמיים [ואף לא לשתי מספרי הפקס השונים].

שאנטונינוס נימול מחמת מצות אכילת קרבן פסח, ששאל אנטונינוס את רבי, **אם הוא יאכילו מסעודת הלויתן לעתיד לבא**, וכשהשיב לו רבי בחיוב, שאלו אנטונינוס, היתכן שמבשר טלה קרבן פסח יאסר עלי לאכול, ואילו מבשר הלויתן תאכילני. אמר לו רבי, מה אעשה לך שבקרבן פסח נאמרה גזירת הכתוב מיוחדת (שמות י"ב מ"ח), "וכל ערל לא יאכל בו", שאפילו יהודי שהוא צדיק גמור המקיים את כל התורה כולה, והוא ערל משום שמתו אחיו מחמת מילה, שאסור לו מדינא למול את עצמו, בכל זאת אינו יכול לאכול מבשר קרבן פסח, ולכך, למרות מעלותיך, כל עוד שאתה ערל, אינך יכול לאכול מבשר קרבן פסח, משא"כ בסעודת לויתן, שאין בה דין למהולים בלבד, שאוכל להאכילך מסעודתו.

כיון שאנטונינוס שמע כן [שמחמת ערלתו ימנע ממנו לאכול מקרבן הפסח, וי"מ ששמע שכל כך חביבה מצות מילה לפני הקב"ה – קרבן העדה], הלך ומל את עצמו ונתגייר. ירושלמי מגילה פ"א ה"א (ט"ו א'), סנהדרין פ"י ה"ה (נ"ג ב') ע"פ המפרשים [וכן להדיא שנתגייר מגילה שם פ"ג ה"ב (כ"ד א'), "הדא אמרה דאתגייר אנטונינוס"], והובא בתוס' ע"ז י' ב' ד"ה ווי[31].

ויתרה מזו, איתא בחז"ל, שאם באים גירי צדק לעתיד לבא, אנטונינוס בא בראשם. ירושלמי מגילה כמלך הנ"ל, וויק"ר ג' ב'.

איברא, שבנותן טעם להזכיר, שבירושלמי שם (ובעוד מקומות) הובאה דעה החולקת וסוברת, שאנטונינוס לא נתגייר, ואף לא נימול.

על ידי רמזים רבים הושבתי – שאנטונינוס הושב על ידי רמזים רבים על ספקותיו שהציע לפני רבי הקדוש, שהיה חכם וכלכלן.

בספקותי שלפני החכם הצעתי – שאנטונינוס הציע את ספקותיו לפני רבי הקדוש, ורבי השיב לו על ידי רמזים רבים.

שאנטונינוס הציע את ספקותיו לפני רבי, שאנטונינוס נסתפק בכמה ספקות, האחת, איך יוכל לגרום ששרי מלכותו ישמעו לדעתו שלאחר מיתתו יכתירו עליהם למלך את אסוירוס בנו, וטבריה תהיה קלניה – פטורה ממס, כאשר הוא מבין שרק אחת מבקשותיו ימלאו השרים, ולא את שניהם[32], עוד הסתפק, מה לעשות בשרי מלכותו המצערים אותו. וגם נסתפק מה יעשה בבתו שקלקלה וכדלהלן.

ורבי השיב לו על ידי רמזים רבים, שעל ספקו הראשון רבי השיב לו, על ידי שלקח שני אנשים והרכיבם אחד על השני, ונתן ביד העליון יונה, וציוה על התחתון שיצוה על העליון לשחרר את היונה, ורמז לו בזה, שיצוה על השרים שימליכו את בנו אחריו, והוא יורה לבנו מה יעשה, וכאשר בנו יעלה למלוכה, בידו יהיה לעשות כל אשר ציוהו אביו. ועל ספקו השני השיב לו רבי, על ידי שהלך עמו לגינה, ובכל יום עקר צנון אחד מהערוגה[33], ורמז לו בזה, שיהרגו את השרים המצערים אותו, אחד אחד, ולא יהרוג כמה יחדיו, שבאופן שיהרגם יחדיו, יחששו האחרים שבא להתגרות בכולם ויקומו למרוד בו. ע"ז י' א', ע"פ המפרשים.

והטעם שרבי ענה לו ברמזים, ולא ענה לו מפורשות, שחשש שמא ידעו זאת חשובי רומי ויצערוהו, ואע"פ שיכל לומר לו בלחש, בכל זאת חשש מפני 'עוף השמים שמוליך את הקול[34]'. שם.

ורבי היה חכם, פשוט וברור הוא, אך גם מפורט כן, שביחס לחכמי דורו חשיב כחכם במיוחד, שבשבת ג' ב' איתא, שרבי חייא אמר לרב, שאין לשאול מכל רב במסכת שאינו עסוק בה באותה העת, שמא לא ידע ויתבייש, אבל אצל רבי אמר רבי חייא, אין לך מה לחשוש, מפני שהוא 'גברא רבה', וניתן לשאולו בכל עת על כל נושא וסוגיא.

וע"ע ב"מ פ"ד ב' שהיה רבי נחשב כ'ארי' בתורה, ובעירובין י"ג ב' "דמחددנא מחבראי...".

ממעשיה למיתה רואיה בתי – שגירה בתו של אנטונינוס עשתה איסור, וממעשיה זה היתה רואיה לעונש מיתה.

שגירה היתה בתו של אנטונינוס, מפורש בע"ז י' ב'.

וגירה זו עשתה איסור (וכפרש"י ושאר ראשונים, שזנתה), ושלח אנטונינוס לרבי ירק ששמו 'גרגיראי', ורמז לו בזה שבתו גירא עשתה איסור. שם.

ובעבור מעשיה אלו של גירה, רואיה היתה למיתה, שרבי שלח חזרה לאנטונינוס ירק ששמו 'כוסברתא', ורמז לו בזה שישחוט את בתו, כוס – שחוט, ברתא – בת. שלח לו אנטונינוס חזרה ירק ששמו 'כרתי', ורמז לו בזה שא"כ יכרת זרעו, שלח לו רבי חזרה ירק ששמו 'חסה', ורמז לו בזה שיחוס עליה. נמצא שהיא היתה ראויה למיתה בעבור מעשיה, ורק משום שעי"ז יכרת זרעו, לא הרגה. שם ע"פ פרש"י.

והקשו בתוס' חכמי אנגליה (הובא בקובץ שיטות קמאי ע' קל"ב), היאך טען אנטונינוס שאם ישחוט את בתו יכרת זרעו, הרי היה לו את אסוירוס בנו. אלא תירצו התוס', "יש לומר דה היה קודם", שכל המעשה עם בתו, היה זמן רב קודם המעשים האחרים שהביאה הגמ' קודם, 'ואין מוקדם ומאוחר', כיון שבאותה שעה עדיין לא נולד לו בנו אסוירוס.

ובעיב"ץ שם ישב באופן אחר, שלעולם מעשה דבתו היה אחר מעשה דאסוירוס בנו, אך אסוירוס מת בחיי אביו, והראיה שלבסוף מלך אחרי אנטונינוס חתנו שהיה לו כבן, ולפי"ז מובן היטב מה שאמר לו שהוא כורת את זרעו, שבנו כבר מת[35], ורק נשארה לו בתו זו, וכעת יהרגנה, א"כ יכרת זרעו.

איברא, שמהלך זה בסוגיא, שרבי רמז לאנטונינוס שגירה בתו ראויה למיתה, הוא לדעת רש"י, אך רבים מרבותינו הראשונים חולקים על כך, ומקשים מעיקרא מאי קא סבר רבי ולבסוף מאי קא סבר, אלא למדו, שרבי מעולם לא נתכוין שיהרגנה, אלא כוונתו בשליחת ה'כוסברא' היתה, שיכסה על קלונה ויוכיחנה בסתר, אך אנטונינוס לא הבין את דבריו ולכן שלח לו 'כרתי', השיב לו רבי חזרה 'חסה', לומר שכונתו מעיקרא היתה, שיחוס וירחם עליה. ע"פ תוס' שם ד"ה שדר בשם הערוך ור"ח, וכן פירשו הרבה ראשונים.

ודברי שקר סיפרה נכדתי – שיוסטני, נכדתו של אנטונינוס סיפרה שקר על עצמה, שילדה בגיל מוקדם.

שיוסטני היתה נכדתו של אנטונינוס, שהרי היתה בתו של אסוירוס בנו

ויוסטני זו סיפרה שקרים על עצמה, שהגמ' מביאה מעשה, "מעשה ביוסטני בתו של אסוירוס בן אנטונינוס שבאת לפני רבי, אמרה לו, רבי אשה בכמה ניסת, אמר לה, בת ג' שנים ויום אחד, ובכמה מתעברת, אמר לה, בת י"ב שנה ויום אחד, אמרה לו, אני נשאתי בשש ילדתי בשבע, אוי לשלש שנים שאבדתי בבית אבא". שם.

ומביאה הגמ' על דבריה את הפסוק בתהלים (קמ"ד ח'), "אשר פיהם דבר שוא וימינם ימין שקר", שדברה היו שוא ושקר. שם.

איברא, שיש בגמ' איבעיית אימא נוספת, שאין הכרח ששיקרה, שיתכן וכל דברי רבי הם רק על אנשים, לא על בהמות, ועל הגויים נאמר ביחזקאל (כ"ג כ'), "אשר בשר חמרים בשרם"[36]. שם.

עוד בענין אנטונינוס, איתא בפסחים קי"ט א', ובסנהדרין ק"י א', שאחת מג' מטומנות שהטמין יוסף במצרים נתגלו לו, ובסנהדרין צ"א ב', ששאל שאלות רבות את רבי, ובחלקם אף הודה רבי לדבריו.

סיפור ושאלה בצידו

לעורר את בני המשפחה ללימוד הפרשה עם פרש"י.

חלומו המיוחד של ר' דוד ועלטקריגבוך, האברך הצעיר מעיירת גינוצ'קי שבפולניה, היה לזכות ולקיים מצות ישוב ארץ ישראל, על ידי עלייתו לארץ הקודש, לרכוש בה בית קטן עם חצר, ולזכות ללמוד את התורה הקדושה בטהרתה, יחד עם ההקפדה על המצוות התלויות בארץ.

שנים רבות חסך פרוטה לפרוטה, אך כשכבר הגיע העת והזמן משמבחינה כלכלית יכל לעלות, כבשו קלגסי הנאצים ימ"ש את אדמת פולניה, ובניפוץ עוולליו אל הסלע, ניפצו את חלומו על ארץ ישראל, ומלבד זאת, שלחו את כל בני משפחתו הנותרים למחנות ולמשרפות.

שנים קשות ביותר עברו עליו, יחד עם אלפי רבבות בני ישראל הקדושים והטהורים, וביניהם גדולי עולם, צדיקי ושרפי מעלה, אנשי קודש העמלים בתורה הקדושה, ודבוקים ביראתה, אשר שתו את כוס התרעלה, ובהם נתקיימו נבואות הזעם, ולמרות כל זאת, נשאר איתן באמונתו, שמר על צלם אלוקים שבו, לבל יאבד במלחמת ההשרדות.

אלפי אלפי ניצוצות של השגחה פרטית, האירו לו את חשכת מצרים הנוראה שהיתה באותם הימים, הבזקי האור הקצרים נתנו לו את ההתעוררות והחיזוק שאף בימים קשים אלו 'אין לנו על מי להשען אלא על אבינו שבשמים', פעמים רבות חשב שכבר לא יוכל לספר תהילות ה', אך בכל פעם מחדש הרגיש בכל ליבו את הפסוק בתהלים (קי"ח י"ח), "יסר יסרני קה ולמות לא נתנני", שלמרות כל היסורים שה' שולח לו, יש עליו שמירה מיוחדת שלא יגיע לידיו האפלות של מלאך המות, בכדי שיוכל להודות ולהלל על כל הניסים והנפלאות שעברו עליו מאז ועד היום.

בסופה של המלחמה הארורה, לאחר שעבר שבעת מדורי גיהנום, זכה לזמר לקב"ה על הצלתו המיוחדת את דברי דוד מלכנו בתהלים (קט"ז ח'), "כי חלצת נפשי ממות את עיני מן דמעה את רגלי מדחי", ולאחר תקופה קצרה, זכה אף לעלות לארץ הקודש.

עם בואו לארץ הקודש, כאלמן פליט חסר כל דבר גשמי, אך מלא במטען רוחני של אמונה ובטחון, חוסן נפשי של 'גם כי אלך בגיא צלמות, לא אירא רע כי אתה עמדי", ידיעה ברורה ויצוקה של 'שבטך ומשענתך המה ינחמני', אמונתו החזקה והברורה נתנה לו את הכח להמשיך את החיים בצל התורה, לחפש להקים בית חדש, בית נאמן על אדני התורה והיראה.

לאחר זמן קצר זיכהו הקב"ה לישא לאשה את רעיתו שתחי', שגם היא איבדה 'שם' את כל משפחתה, הורים אחים ואחיות בעלה ואף שלושת ילדיה, ולמרות הכל הצדיקה עליה את הדין, וקיותה שיגדלו יחד דורות ישרים, כל תינוק נוסף הוא הנקמה המתוקה ביותר בצוררים, ש'נצח ישראל לא ישקר'.

הזוג ה'צעיר' שלא היה להם פרוטה לפורטה, התגלגלו ממקום למקום, עד שלאחר כארבע שנים הצליחו לקחת הלואת ענק, ביחס למצבם הגשמי, ובסכום זה רכשו מהשלטון המקומי, בית קטן ישן, שצמודה אליו חלקת קרקע קטנה, שננטשו על ידי הערבים במהלך המלחמה הקשה שפרצה עם הכרזת שלטון ה'ערב רב' בארץ הקודש.

נחמה אחת היתה לו לר' דוד, שבביתו זה שרכש זה עתה, יוכל לקיים את כל המצוות התלויות בארץ, פסגת חלומותיו משנים עברו, ובכדי שלא יכשל חלילה ב'עבירות התלויות בארץ', פנה לרב המקום וביקשו שילמדו וידריכו בדרך אשר ילך והמעשה אשר יעשה.

השמחה הגדולה שהיתה בבית משפחת ועלטקריגבוך עם לידת בנם הראשון, בקעה רקיעים, הם זכו בסייעתא דשמיא לראות המשך לשושלת משפחותיהם שרובה נגדעה במלחמה האיומה, בשנות הזעם והאימה.

בהכנסתו בבריתו של אברהם אבינו, נקרא א'רך הנולד' בשם 'אשר ישראל', כפי שדיברו הורים ביניהם, שבכדי לחזק את הקשר בין העולמות שחרבו לעולמות שהקימו מחדש, התינוקות שיוולדו להם יקראו בשמות שנים מאחיהם שנהרגו על קידוש ה', אחד מצד אביו, ואחד מצד אמו, לכך נקרא התינוק 'אשר' ע"ש אחיו מאביו, ו'ישראל' ע"ש אחיו מאמו.

לאחר כשנה ומחצה זכו למתנה נוספת, ל'בילא שינדיל", שגם עליה ששו ושמחו כמוצא שלל רב, והודו להקב"ה על רוב חסדיו עמם מאז ועד היום, כאשר הם מתחננים מתפללים ומייחלים, "ואל תטשנו ה' א' לנצח", שתמיד תמשיך הסייעתא דשמיא ללוותם בכל דרכיהם.

שנים עברו, לאשר ישראל ובילא שינדיל הצטרפו עוד ארבעה מתנות אשר לא יסולאו בפז, והוריהם השקיעו את כל כוחותיהם, לדאוג לגדלם לתורה לחופה ולמעשים טובים, בהשתדלות המעשית, ובעיקר, בשפיכת ליבם כמים בתפילה תחינה ובקשה ל'שוכן עד' שישפיע עליהם רוב טובה וברכה, שיגדלו הבנים לבני תורה ועמליה, והבנות, לצנועות נעימות וחסודות.

הקב"ה קיבל את התפילות שבקעו ממעמקי הלב, וילדי המשפחה היו מיוחדים במעלותיהם התרומיות, בתפילותיהם שהיו כהורים, הבוקעות שערי שמים, החודרות מבעד לשבעת רקיעים, ובתלמודם בהתמדה וביגיעה בכל השעות והזמנים, ובכל מידה טובה ונכונה.

כאשר 'אשר ישראל' הגיע לפרקו, והשדכנים באו לר' דוד בהצעות טובות ומיוחדות, כאשר כל שדכן קיוה שהוא יהיה זה שיזכה למצוא את השידוך הנכון ליהלום מיוחד זה, לפאר עולם הישיבות, ומשפחות רבות ומיוחסות שלחו את קרוביהם לדבר על ליבו של ר' דוד, שישמע את הצעתם ויתן את הסכמתו שבנם ילקח אליהם לחתן, לא ידע ר' דוד מרגוע לנפשו, היאך נדע במי לבחור מתוך ההצע המשובח והמיוחד, וכמנהגו בכל עת ספק ושאלה, פנה ישירות לבורא עולמים, שיתן לו את הדעת והתבונה, לידע מהו השידוך הטוב ביותר עבור בנו.

תפילתו של ר' דוד התקבלה במלואה, ולאחר זמן קצר נכנס 'אשר ישראל' בברית האירוסין עם ב"ג, המיוחדת בעולתיה, וקיוו והתפללו לקב"ה שיבנה להם את ביתם, בית נאמן בישראל, לדורות ישרים מבורכים, ובנין עדי עד.

גם כאברך המשיך ר' אשר ישראל לעשות חיל בתלמודו, בעזרתה הרבה של אשתו הצדקנית, שנטלה על עצמה את כל עול הבית, הוא ישב הגה ועמל בתורה בכל שעות היום, מלבד בזמני התפילות ומיעוט השינה שישן, ולאחר תקופה קצרה של כעשר שנים, כבר פקע שמו בקרב הלומדים בכבקי גדול ובעל הבנה.

באותה התקופה, לאחר שכבר קנה שליטה בש"ס, החל לחזור וללמוד את הש"ס 'לאסוקי שמעתתא אליבא דהלכתא', ולאחר כ סוגיא שהיה לומד, היה מעיין ועוסק בספרי ודברי גדולי הפוסקים, עד להלכה למעשה, ומוסיף לדון בדבר בפני רבותיו הגדולים, עד שהכירו בידיעותיו והכתירוהו בכתרה של תורה, ב'היתר הוראה'.

לא עברו ימים מרובים, עד שהרב אשר ישראל נקרא לכהן פאר כמורה הוראה ורב באחת מהקהילות ב'ערי השדה', ובהוראת רבותיו קיבל על עצמו את המינוי והעול, בתקוה שבמקומו החדש יוכל להרביץ תורה, לחזק את ה'עולם', ולגרום להוספת כבוד שמים, להגדיל תורה ולהאדירה.

במעמד ההכתרה שנערך בהשתתפותם של גדולי ישראל, ותלמידי חכמים רבים, כיבדו את ר' דוד, אבי המרא דאתרא החדש, לשאת דברים לכבוד ולרגל המאורע החשוב.

ר' דוד התחיל את דבריו כדרכו בקודש, בשבח והודיה לקב"ה על כל חסדיו אשר עמו, ולאחר כמה משפטים, התרגש עד מאוד, והחל למנות מעט מחסדי הקב"ה עמו בשנות הציה וצלמות, האימה והזעם, כמה פעמים החרב החדה כבר היתה מונחת על צוארו, וברגע האחרון תמיד הצילו הקב"ה.

פעמים רבות התעוררו לפני שאלות קשות, סיפר ר' דוד, באותה שעה קשה ואיומה, לא היה רב שאותו אוכל לשאול, ולצערי הרב שלא ידעתי מספיק הלכות, נאלצתי להכריע לעצמי לפי מיעוט ידיעותי, מה שהיה נראה לי רצון הבורא, ואם ח"ו שגיתי, והוא רחום יכפר עון...

ואספר לכם, המשיך ר' דוד בדרשתו, כמה שאלות קשות שהתעוררו לי באותם הימים, הראשונה היתה בערב פסח, הצוררים שידעו את הלכות היום, חילקו לפני הצהרים מנה גדולה של חמץ, בכדי לראות מה יעשו היהודים. באותה שעה עמדתי בפני נסיון קשה, מה אעשה, היות וכעת למרות רעבוני אני יכול להחזיק מעמד בלא לאכול עד הערב, ומאידך יש לפני יהודי שאחזו בולמוס, עלי לתת לו את הלחם, או שכיון שאם לא אוכל כעת, בלילה אהיה בסכנה, עדיף לי לאכול כעת, ולקיים באכיליתי מצות תשביתו.

שאלה נוספת שנסתפקתי, הוסיף ר' דוד וסיפר, כידוע לכל ה'דור האחרון', במחנות, אחד ה'פשעים החמורים ביותר', היה להיתפס בקיום מצוה, ועולה על כולנה, מצות הנחת תפילין, ולמרות זאת סיכנו יהודים רבים את עצמם בקיום מצוה חשובה ויקרה זו, ורבים מהם זכו, שעברו לעולם שכולו טוב, מתוך קיום מצוה מיוחדת זו, כאשר נתפסו על ידי חיות הטרף בעת קיומה.

אחד ממיודעינו, נתפס ב'עוון' חמור זה, ובחסד ה' עליו, לא רק שלא רצחוהו נפש, אלא אף לא גזלו ממנו את התפילין היקרות, ורק דרשו ממנו להורידם ולקחוהו לשלשה ימי צינוק נוראים.

באותם ימים, שהתפילין היו מוחבאות אצלי, הסתפקתי אם מותר לי להניחם, שזה ברור לכל 'בר בי רב דחד יומא' שמותר להניח תפילין של אחר, כי ניחא ליה לאיניש למעבד מצוה בממוניה, אבל במקרה זה, יש סברה גדולה לאסור, שיתכן ועל ידי קיום מצותי, אם יתפסוני חלילה, יגזלו הסרדיוטין את התפילין, וימנע ממנו מכאן ולהבא מצוה חשובה זו, ומניין שאף באופן זה נח לו כן.

האמת אומר לכם, אמר ר' דוד, שבאותה שעה לא עמדתי בנסיון, ולקחתי את התפילין והנחתים, אך בלא ברכה, מחשש בוצע ברך נאץ ה', וחסד ה' שלא נתפסתי ויכלתי לחשיב את הפקדון לידי בעליו, ועד היום אינני יודע אם נהגתי כהוגן או לאו.

שאלה נוספת ואחרונה שאספר לכם, למען תעוררו את עצמכם בשעת נסיון וקושי, לחשוב ולחשב הם הוא אכן קושי ונסיון, או רק דמיונות של המלאך הממונה על הדמיונות, עורר ר' דוד את הקהל הגדול שישב ושמע לדבריו בריתוק, היה זה באחת מהתחנות, בדרך מנוסתינו ממלאכי החבלה, כאשר ביום השבת הגיע מידע נאמן שיש לברוח הרחק, אל תוך המדינה, כל אחד לקח את מעט חפציו והחל לברוח. באותה שעה הסתפקתי, מה מותר לי ליקח, ומה אסור לי לקחת, על אף שכמעט לא היו לי חפצים, בכל זאת התעוררה השאלה, האם פמוטי הכסף שלקחתי עמי בכדי שאוכל למוכרם ולקנות בדמיהם מעט אוכל, הוא בגדר 'פיקוח נפש גמור' שאוכל לטלטלם בשבת ואף להרבות בשיעורים בהוצאה.

זמן רב לא היה לי, ולכך מחמת חוסר הידיעה והספק החלטתי שמה שאוכל לקחת בשיניי, אקח עמי, ומה שלא, מי ששמר עלי עד היום, ודאי שלא יסיר את שמירתו ממני בגלל שהקפדתי על קיום מצוותו מחמת חוסר הידיעה, וכך עשיתי, ברחתי כמעט בלא חפצים, ובהגיעי למקום מפלטים החדש, בחוסר כל ממש, ריחם עלי אחד מהפליטים, ונתן לי מעט זלטות בכדי שאוכל להשיב בהם את נפשי, במזמן שקניתי בהם.

מורי ורבותי, סיים ר' דוד את דרשתו וסיפורו, תמיד חרדתי על כך שלא ידעתי הלכות על בורים, ובמיוחד שלא תמיד השעה כשרה לעיין, אך לא פללתי שיזכיני הקב"ה ברוב חסדיו המרובים, שלא רק שהצילני ואת רעיתי מגיא צלמות וזיכנו להקים משפחה בישראל, אלא אף הענק לנו בן תלמיד חכם ומורה הוראה, אין שמחה כשמחתינו, ואין גבול להודיה שעלינו להודות לבורא עולם.

לאחר מעמד ההכתרה המרגש, פנה ר' דוד לבנו ואמר לו, ידוע ידעתי שכל זמנך עמוס לעייפה בללמוד וללמד, וכעת עם התמנותך כמרא דאתרא, ודאי שתהיה עמוס עוד יותר, אך בכל זאת ארצה לבקש ממך, שאם תרצה לעשות לי נחת רוח ומנוח לרוחי הסוערת, מאוד אחפוץ שתעיין באותם מאות השאלות שעלו לי במהלך אותם שנות זעם וצרה, ותפשוט לי אם אכן נהגתי בם כשורה או לאו.

הרב אשר ישראל אמר לאביו, שמחה גדולה תהיה לי אם אוכל להענות לבקשתך, ואשתדל לקבוע לעצמי עת ללימוד וליבון הלכות ושאלות אלו, ואכתבם על לוח למען יעמדו לדור אחרון, שידעו איזה נסיונות עברו אבותיהם לפני כמה עשרות שנים.

ר' דוד שמח מאוד על דבריו של בנו, ותוך זמן קצר הגיש בפניו עשרות דפים מוקלדים, של שאלות רבות ושונות, קשות ומסובכות, שחיים ומות תלוי בהם, המשַקפים את סוגי השאלות שעלו ליהודים באותם שנות אימה וזעם.

בעת קבוע במשך כמה שנים טובות עבד הרב אשר ישראל מאביו שיכתוב כעין יומן של המלחמה, על כל התקופה הנוראה שעברה עליו, ובתוכו יספר ויגלה את הניסים וההשגחה הפרטית שראה בימי האפלה, כדי להלל ולשבח לה' יתי"ש על רוב חסדיו שעשה עמו, ועל יומן זה יכתבו בצידם השאלות ההלכתיות, יחד עם התשובות הערוכות, כך שיובן הרקע לכל שאלה ושאלה.

כששיים הרב אשר ישראל את ספרו החשוב, והגישו בפני אביו הקשיש, שמח האב שמחה גדולה ועצומה, במיוחד כאשר ראה בין בתריו, שברוב המקרים נהג כהוגן, ואף באותם מקרים בודדים שלכאורה נהג שלא כהלכה, עודדו אותו דבריו המאירים של רבי יהודה החסיד שהובאו בריש הספר, בהקדמה על החשיבות לידע את ההלכה, ומאידך מה יעשה אדם כאשר אינו יכול לברר את ההלכה והשעה דחוקה, שכתב בספר חסידים (סימן תרמ"ה), "אדם שמחשב לעשות מצוה והיא אינה מצוה אלא בעירה, ועשאה כי לא היה לו ממי לשאול, מקבל שכר...".

שמעו של הספר החדש יצא בכל המדינות, ואף רבים מ'עמי הארץ' מ'גויי הארצות' התעניינו בספר, וזאת מחמת סיפור המלחמה שנכתב בה, באופן מעניין ומרתק, עד אשר שגריר פולניה בארץ הקודש ביקש שיתרגמוהו עבורו.

כשהגיע תרגום הספר לידי השגריר, התפעל עד מאוד מהספר ומהמסופר בו, והעבירו ל'וועד להנצחת יהדות פולין' שעל ידי 'משרד החינוך וההנצחה הפולני', שגם הם ראו בו עדות אוטנטית ו'עבודת מחקר' על חיי היהודים תחת הכיבוש, יחד עם הלכותיהם של 'יהודיה, ולכך חשבו בדעתם לתת למחבר הספר 'תואר דוקטור' על עבודה מיוחדת זו.

על ידי שליח מיוחד מהשגרירות הפולנית קיבל הרב אשר ישראל את הזמנת הכבוד הכתובה בשני השפות, המצורפת לכרטיס הטיסה, למעמד הזכרון השנתי בפולין, ובה נאמר לו שזכה להיות מאותם יחידים שקיבלו על עבודתם 'דוקטורט', והתואר יוענק לו במסגרת ה'חגיגות' לרגל יום הזכרון הפולני שיחול בקרוב, וזאת מלבד מענק כספי מכובד.

כאשר סיים הרב ישראל אשר לקרוא את הכתוב במכתב ובהזמנה המפוארת, התחיל ההאנח מתוך צער ושברון לבב.

בניו שראו את המעטפה המפוארת שקיבל, לא הבינו מדוע הוא נאנח, ובמיוחד לאחר שקראו את המכתב המצורף, לא הבינו בשל מה האנחה הגדולה הזו, מה רע בנסיעה זו שכולה קידוש ה' ואינה עולה לו אפילו פרוטה.

אמר להם אביהם, אילו הייתם מספיקים כבר ללמוד את הפרשה עפרשל"י, הייתם אף אתם מצטרפים עמי לאנחותי, אך היות ועדיין לא למדתם, לכך אתם שואלים ומתפלאים.

הרב אשר ישראל מיהר למורו ורבו, שאלו בדבר מה המעשה אשר יעשה, ועל פי הכרעתו שלח את מכתבו ל'וועד', שהוא מאוד מודה להם על שבחרו בו למעמד חשוב זה, אך מסיבות אישיות נמנע ממנו להגיע למעמד, על כן הוא שולח את תודתו על בחירתו.

לאחר תקופת מה, קיבל הרב אשר ישראל הודעה מהשגרירות, שקיבלו את מכתבו, ולכך שולחים לו את ה'תואר' בדואר, יחד עם המענק הגדול שהובטח, ובימים הקרובים דבר הדואר יגיע אליו.

כפי שהורה לו מורו ורבו שליט"א, בכסף שהגיע עבורו השתמש, אבל לא לדברי מצוה, אלא רק לשימושי הבית הצדדיים, שהספיק לו למשך תקופה ארוכה.

השאלה היא: מדוע הגיע הרב אשר ישראל לאנחה מלימוד הפרשה עפרש"י ?

הסיפור לא נכתב הלכה למעשה, ואין להסיק מסקנות הלכתיות או הנהגתיות מסיפור הדברים.

תשובה ל"סיפור ושאלה בצידו" משבוע שעבר:

בתשובה לשאלה, מנין בפרשתינו עפרש"י ידע עודד על מקום הימצאות האוצר המוטמן, שאביו כתב שהטמינו במקום שריחו רע ביותר בכל המושב. שעודד מצא את מקום האוצר המוטמן במקום שטף העזים שבמושב, וזאת מדברי רש"י כ"ז ז, עה"פ, "ויגש וישק לו וירח את ריח בגדיו ויברכהו ויאמר ראה ריח בני כריח שדה אשר ברכו ה'", וביאר רש"י, "וירח וגו'. והלא אין ריח רע יותר משטף העזים, אלא מלמד שנכנס עמו ריח גן עדן". מבואר בדברי רש"י, שהמקום שריחו רע ביותר, הוא מקום שטף העזים, וא"כ זו היתה כוונת האב בצוואתו לבנו, שכתב שאם ילמד תורה ימצא את מקום האוצר המוטמן, שע"י לימוד הפרשה עפרש"י, ודאי ידע מהו המקום שריחו רע ביותר במושב.

איברא, שצריך ביאור מהו 'שטף עזים', שבויק"ר ט"ו ג' איתא, "אמר רבי ברכיה, אית אתרין דצווחין לשערא שיטפא", ופירש במתנות כהונה, "יש מקום שקורין לשער שיטפא והיינו שטף", ובתנחומא תזריע ו' איתא, ש"בערביא קורין לשער שטפא", ובשהש"ר ד' [י"א] א' שהוא מקור דבריו של רש"י, כתב במתנ"כ שהוא "בעודם לחים", שזה מה שרבקה הניחה על יעקב בבואו לפני אביו, ויתכן ואף שער עזים שנתלש בעודו לח, ריחו קשה ביותר, ואין צריך להגיע למקום בורסקי, אלא די בשולי מקום גידול העזים, שודאי שמצטבר שם שערות עזים תלושות, מלבד גוויות של עזים שמתו הנשלכות שם מעבר לגדר. וע"ע חת"ס חולין ק"ג ב'.

שפות הזוכים לשבוע שעבר:

הרבנים \ הבה"ח

כהן י. – בני ברק – חידושי רבינו משה קזיס עהש"ס, ג"כ.
הכט ש.נ. – מודיעין עילית – הלכות שבת בשבת.
שטרן מ. – בני ברק – הלכות שבת בשבת.
מלגרום ש. – אלעד – הלכות שבת בשבת.
שפירא ש. – ירושלים – הלכות שבת בשבת.
לשינסקי מ. – בני ברק – הלכות שבת בשבת.
שטיינברג ... – קרית ספר – הלכות שבת בשבת.
פלאם ש. – בני ברק – הלכות שבת בשבת.
לאפאן מ.ח. – לייקווד– הלכות שבת בשבת.
פרוש מ.מ. – קרית ספר – הלכות שבת בשבת.
הודעה נשלחה/תשלח לזוכים.

לתקופת נסיון, ניתן לקבל כל שבוע את העלון **בפקס** או **באיימייל** (ללא תשלום). המעוניינים לקבלו, ישלחו את שמם וכתובתם בכתב ברור, בתוספת מס' טלפון לבירורים, לפקס המערכת או למייל:
yaepstein@aol.com

תשובות לשאלות המתפרסמות בעלון זה, יש לשלוח בכתב ברור וקריא, בצירוף שם וטלפון
עד ליום ג' בשעה 23.00 בלבד לפקס' 9741115 - 972-8 +(24 שעות)
או לפקס 1-732-3634947 או למייל yaepstein@aol.com עד יום ב' בערב בלבד.

***הפרסים לשבוע זה:* "מדרש לקח טוב (פסיקתא זוטרתא)"**, הוצאה חדשה ג"כ.
עוד ארבעה זוכים נוספים, כל אחד ב**"חידושי רבינו חיים הלוי על הרמב"ם"**, הוצאה חדשה
הפרס לשבוע זה על "סיפור ושאלה בצידו": שני זוכים, כל אחד בספר **"שבת מלכתא"**,לגר"ש פינקוס זצ"ל.

להערות, הארות ותגובות וכל עניני העלון, יש לפנות לפקס' הנ"ל .
לתרומות, הנצחות והפצה ניתן לפנות למערכת

© כל הזכויות שמורות ל"איחוד בחידוד" ולרבנים הכותבים – מודיעין עילית - ארץ ישראל